

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΜΑΡΙΝΑΤΟΥ

Τακτικού καθηγητοῦ τῆς Ἀρχαιολογίας - Ἀκαδημαϊκοῦ
Διευθυντοῦ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Σπουδαστηρίου

ΚΑΔΜΗΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. *Ὅμηρος καὶ Μυκηναϊκὴ παράδοσις.*

Ἡ ἀνάγνωσις τῆς Μυκηναϊκῆς γραφῆς, ὡς ἄλλως ἀνεμένετο, ἐδημιούργησεν εὐρυτάτους ὀρίζοντας, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐργάζονται ἐντατικῶς παντοῦ καὶ πάσης εἰδικότητος λόγιοι. Ζητήματα, τὰ ὁποῖα ἐθεωροῦντο κεφαλαιώδη ἀξιώματα τῆς ἐπιστήμης, καταπίπτουν ἀποτόμως καὶ ἀντιθέτως στηρίζονται νέαι ὑποθέσεις, τὰς ὁποίας πρὸ ὀλίγου οὐδεὶς θὰ ἐτόλμα νὰ προβάλλῃ. Γεγονότα ἐκφραζόμενα δι' ἄλλων μεθόδων εὐρίσκουσι τὴν ἐπιβεβαίωσίν των ἐκ τῶν Μυκηναϊκῶν πινακίδων. Φυσικῶ τῷ λόγῳ, τὰ προβλήματα τοῦ Ὀμηρικοῦ κόσμου κατέχουσι σπουδαίαν θέσιν εἰς τὴν ἔρευναν καὶ πᾶσα νέα πρόοδος σημειοῦται ἰδιαιτέρως, ἰδίᾳ ὅταν φωτίζῃ τὰ Ὀμηρικὰ προβλήματα¹.

1. Ἐκ τοῦ κύκλου τῆς Μυκηναϊκῆς - Ὀμηρικῆς ἀρχαιολογίας σημειῶ τὰ ἀκόλουθα ἐξ ἀτομικῶν μου ἐρευνῶν. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἄλλαι σπουδαῖαι ἐργασίαι, ὧν ἡ ἐπίρροσις ἐπετεύχθη ἐκ τῶν γραπτῶν μνημείων τῆς Μυκηναϊκῆς Ἑλλάδος :

Ἐν Neue Beiträge zur klass. Altertumsw. (Festschrift B. Schweitzer), σ. 12, 14 - 15 ἔγραψα τὴν μελέτην Der Nestorbecher κλπ. ἐνθα ὑπεστήριξα ὅτι τὸ «δέπας» τοῦτο δὲν ἦτο ποτήριον, ἀλλ' εἶδος Humpe ἢ ἄλλου περιτλοχωτέρου τετραώτου σκεύους. Εὐθὺς μετ' ὀλίγων ἢ ἐπιτευχθεῖσα ἀνάγνωσις τῆς Μυκηναϊκῆς γραφῆς ἔδειξεν, ὅτι ἐν σκεύος, μὴ ἔχον πράγματι σχῆμα ποτηρίου, καὶ τὸ ὅποιον τὸ ἰδεόγραμμα εἰκονίζει ὡς τετράωτον ἀμφορίσκον, περιγράφεται ὡς δέ-πα κε-το-ρο-βε (δέπας τέτρωνες).

Εἰς τὴν μελέτην μου Παλαίπυλος (Das Altertum 1, 1955, 140 - 163) ἐφήρμοσα τὸ ἀνωτέρω ὄνομα εἰς τὴν ὑπ' ἐμοῦ ἀνασκαπτομένην νεκρόπολιν παρὰ τὴν Χώραν Τριφυλίας, διότι, ὡς φαίνεται, πρόκειται περὶ παλαιότερας Πύλου. Εὐθὺς μοὶ ἔγραψεν ὁ κ. H. Mühlestein (Basel), ὅτι εἶχεν ὄντως ἀναγνώσει τὸ ὄνομα Ματρόπυλος ἐπὶ πινακίδος τῆς Πύλου, εἰς τὸ ἐξηντηγμένον, ἰδιωτικῆς ἐκτυπώσεως βιβλιάριον τοῦ Olympia in Pylos, τὸ ὅποιον δὲν γνωρίζω.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1954 ἔγραψα μελέτην δημοσιευθεῖσαν ἐν Minos IV, 1, σ. 12 - 21 (Zur Entzifferung der myk. Schrift). Ὑποστηρίζω μεταξὺ ἄλλων, ἐπὶ τῇ βάσει ἀρχαιολογικῶν συλλογισμῶν, ὅτι ὁ λεγόμενος ψευδόστομος ἀμφορεὺς ἦτο ἀγγεῖον ἐλαίου, καὶ δὴ ἀρωματικῶ, ἐπομένως συναφοῦς περιεχομένου δέον νὰ εἶναι αἱ ἐπὶ τοιούτων ἀγγείων ἐπιγραφαί. Πάλιν μοὶ ἔγραψεν ὁ Mühlestein, ὅτι εἶχεν ἤδη ἀναγνώσει ἐπὶ ἐνὸς τοιούτου ἀγγείου ἐκ Μυκηνῶν : ἔλαι(Φον) καθαρόν.

Ὁ καθ. R. Hampe, ἑναρμονίζων τὸν Ὀμηρικὸν κόσμον πρὸς τὰς νεωτέρας ἀποκαλύψεις, ἔγραψεν ἐκτεταμένην μελέτην¹, ἐνθα μεταξὺ ἄλλων ἀναφέρει : « Ὑπάρχει... ἄλλη κατηγορία ἀγγείων, ἣτις μᾶς ὁδηγεῖ βαθέως ἐντὸς τῶν ἀρχαιολογικῶν προβλημάτων τοῦ Ὀμήρου... ». Ὀμιλεῖ ἀκολουθοῦσα περὶ τοῦ μνημονευθέντος ἥδη δέπας ἀέτροβες ἐν σχέσει πρὸς τὸ τοῦ Νέστορος δέπας περικαλλῆς... οὐατα δ' αὐτοῦ τέσσαρ' ἔσαν καὶ καταλήγει : « Γνωρίζομεν... τέλος, ποῖον εἶδος ἀγγείου ἠννόουν οἱ Ἀχαιοὶ ὡς δέπας, πῶς πρέπει νὰ φαντασθῶμεν τὸ τετράωτον Humpen (nicht Becher) τοῦ Νέστορος ». Συνεχίζει δὲ περαιτέρω : « Διερωτώμεθα (κατόπιν τῶν συμφωνιῶν τούτων) μήπως ἔχουμεν νὰ ὑπολογίζωμεν παρ' Ὀμήρῳ ἐπὶ παραδόσεως κατὰ λέξιν, ἣτις ἔφθανεν ἀπὸ τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς μέχρι τῆς ἐποχῆς τῆς διαμορφώσεως τοῦ Ἑπουσ ». Ὀλίγον κατωτέρω τονίζει, ὅτι αἱ νέαι ἀνακαλύψεις διδάσκουσι, πόσον φειδωλοὶ πρέπει νὰ εἴμεθα εἰς διατύπωσιν ἀξιωματῶν, ἔστω καὶ ἂν πρόκειται περὶ τοῦ πολλοῦ Rodenwaldt, ὅστις κατὰ τὸ 1912 ἔγραφεν, ὅτι ὁ Ὀμηρὸς ἔχει « ἀρχαιολογικῶς ὀλίγην, ἱστορικῶς ὅμως πάρα πολλὴν σχέσιν πρὸς τὸν Μυκηναϊκὸν πολιτισμόν ». Ἀνέφερα τὰ ἀνωτέρω, διότι ἀποδεικνύουν τὴν ἀξίαν τῆς παραδόσεως, ἣν θὰ χρειασθῶμεν κατωτέρω.

Μεγάλῃ ἐτέρα ἀποκάλυψις ὑπῆρξε τὸ ζήτημα τοῦ Πανθέου τῶν Ἑλλήνων. Αἱ περίφημοι ἐργασίαι τοῦ Nilsson ὑπεστήριξαν μὲν τὴν Μυκηναϊκὴν καταγωγὴν θεοτήτων τινῶν θηλειῶν (Εὐλείθυια, Ἀθηνᾶ, Ἀρτεμις-Πότνια, Δημήτηρ, ὀλιγώτερον πιθανῶς ἡ Ἥρα), τὸ Ὀλυμπιακὸν ὅμως Πάνθεον ἐθεωρεῖτο οὐχὶ Μυκηναϊκόν, ἀλλ' ἔργον τοῦ Ὀμήρου. Θεοὶ τινες, ὧν πρῶτος ὁ Ἀπόλλων, θεωροῦνται ξενικῆς καταγωγῆς, παρὰ τὴν ἀπεγνωσμένην προσπάθειαν τοῦ Bethe (Apollo der Hellenes). Ἡδὴ αἱ Μυκηναϊκαὶ πινακίδες φωτίζουνσι λαμπρῶς τὸ ζήτημα πρὸς τὴν κατεύθυνσιν, ἣν ἐτόνισεν ὁ Hampe. Σχεδὸν πᾶν ὅ,τι Ἑλληνικὸν εἶναι ἤδη καὶ Μυκηναϊκόν. Ἐκ Κνωσοῦ καὶ Πύλου ἀνέκυψαν οἱ μέγιστοι Ἑλληνικοὶ θεοὶ : Ζεὺς, Ποσειδῶν, Ἥρα, Ἑρμῆς, Εὐλείθυια. Ὁ Διόνυσος ἐμφανίζεται, ταλανίζων εἰσέτι ἡμᾶς δι' ἀμφιβολιῶν, ἐπὶ θρασύματος πινακίδος. Ὁ Ἀπόλλων ἐλλείπει εἰσέτι, ἂν καὶ ἀπαντᾷ πα-α-β (Παίῳν-Παϊάν). Ἐπὶ πλέον ἐμφανίζονται « θεοὶ πάντες » καὶ ἀσυνηθέστεραι θεότητες ὡς Ἑρινύς, Πέλεια, Ἰέρεια τῶν ἀνέμων καὶ μία « Λαβυρίνθοιο Πότνια ». (Ἡ οἰκιακὴ Θεὰ τῶν ὄψεων?).

Τὸ πλῆθος τῶν κυρίων ὀνομάτων ἐπὶ τῶν πινακίδων ἀπετέλεσεν ἄλλην ἐκπληξιν. Πάλιν ἀποδεικνύεται, ὅτι ἡ Μυκηναϊκὴ παράδοσις μεταδίδεται κατὰ λέξιν μέχρι τοῦ Ὀμήρου. Ὀνόματα ποιμένων, γεωργῶν καὶ ἄλλων βανασουργῶν εἶναι ἡρωϊκῆς ὕφης, ἐνίοτε αὐτὰ ταῦτα τὰ μεγάλα ὀνόματα τῆς ἡρωϊκῆς παραδόσεως. Εἶναι τὰ ὀνόματα ἐκεῖνα, τὰ ὅποια μετὰ τὸν Ὀμηρον ἀπετέλεσαν tabu διὰ τοὺς λοιποὺς θνητούς, ὡς καὶ τὰ ὀνόματα τῶν

θεῶν. Αἶας καὶ Ἀχιλλεύς, Αἰγεὺς καὶ Θησεύς, Πειρίθοος καὶ Γλαῦκος, ἀκόμη καὶ καθαρώς Τρωικά ὀνόματα (Ἐκτώρ, Αἰνείας, Τρώς) φέρονται ὑπὸ ταπεινῶν θνητῶν. Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον προκύνει ἐνδείξεις ἐκ τῶν τελευταίων ἀνασκαφῶν τῆς Τροίας, ὅτι οἱ Τρώες ἦσαν πιθανῶς φυλετικῶς συγγενεῖς πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ὁμιλοῦντες ἴσως καὶ συναφῇ Ἑλλ. διάλεκτον. Τοῦτο φαίνεται νῦν νὰ βεβαιοῦν αἱ πινακίδες, κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα ¹.

Ὅτι οἱ Μυκηναϊκοὶ μῦθοι περιέχουσιν ἱστορικὸν πυρῆνα, ἦτο λίαν γνωστὸν καὶ πρὶν, ὥστε νὰ ἐπαναλαμβάνεται συχνάκις τὸ ἀξιῶμα, «οἱ ἀρχαῖοι ἔχουν πάντοτε δίκαιον». Ὑπερβολικὴ ἔκφρασις βεβαίως, ἥτις ὅμως ἦτο ἀντίρροπον τῆς νεωτέρας ὑπερχριτικῆς. Σήμερον μεγάλα βήματα πραγματοποιοῦνται καὶ ἐνταῦθα. Ὁ Hugo Mühlestein πρωτοστατεῖ εἰς τὸ ζήτημα τῶν Πυλιακῶν δεσμῶν πρὸς τὴν ΒΑ Θεσσαλίαν, τὸ ὅποιον καὶ ἐγὼ ἐτόνισα εἰς τινὰ μελέτην μου ² καὶ ἄλλοι πρὸ ἐμοῦ. Ὁ Mühlestein τονίζει καὶ Αἰολικῶν ὀνομάτων τὴν ὑπαρξιν ἐπὶ τῶν πινακίδων τῆς Πύλου (Κρηθεύς, Αἰσόμιος, Ἀφαρεύς, Γλαῦκος, πιθανῶς Ἀμυθάων καὶ ἄλλα) ὥς καὶ πατρωνυμικά «Αἰολικοῦ» τύπου εἰς -ιος ³.

2. Καδμήια, Φοινικήια καὶ Πελασγικά γράμματα.

Τὸ προηγούμενον κεφάλαιον ἐγράφη καὶ διὰ νὰ κατατοπίσῃ τοὺς Ἕλληνας ἀναγνώστας, ἰδίᾳ τοὺς ἐκπαιδευτικούς, εἰς τὰς τελευταίας προόδους τῆς Μυκηναϊκῆς ἐπιστήμης, καὶ ἵνα χρησιμεύσῃ ὥς εἰσαγωγή εἰς τὸ παρὸν κύριον θέμα. Ἦτο ἀνάγκη νὰ προταχῶσι τὰ τῆς στροφῆς, ἣν λαμβάνει ἡ ἐπιστήμη, ἵνα δικαιολογηθῶσι τὰ ἐκτεθησόμενα.

Ἐν τῇ μνημονευθείσῃ μελέτῃ μου περὶ Μυκηναϊκῆς γραφῆς ⁴ ὑπεστήριξα τὴν ἄποψιν, ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ δυνάσται τῆς Κνωσοῦ προσέλαβον τοὺς Μινωικοὺς γραφεῖς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἰδικῆς τῶν γλώσσης καὶ ὅτι πιθανῶς μέχρι τέλους τοῦ Μυκ. πολιτισμοῦ ἡ γραφὴ παρέμεινεν ἐντὸς τῆς στενῆς οἰκογενείας τῶν γραφῶν τούτων ⁵. Εἶναι πιθανόν, Ἕλληνες τὸ γένος γρα-

1. J. Chadwick, Manchester Guardian, 19 - 20 Μαρτ. 1956. Πβ. Hampe, ἔ.δ., 37 - 38. Οὕτως αἱ πινακίδες προσέρχονται εἰς βοήθειαν τῶν διδασκάλων μας, τοὺς ὁποίους ἡρεσκόμεθα ὡς μικροὶ γυμνασιόπαιδες νὰ βασανίζωμεν μετὰ τὴν ἐρώτησιν, πῶς συνεννοοῦντο ἑλληνιστὶ οἱ Τρώες μετὰ τοὺς Ἀχαιοὺς. Ἐλαμβάνομεν τὴν ἀξιόλογον σωβινιστικὴν ἀπάντησιν, ὅτι οἱ Ἕλληνες, παραμείναντες δέκα ἔτη ἐν Τροίᾳ, ἐξέμαθον καὶ εἰς τοὺς Τρώας τὰ Ἑλληνικά.

2. Ἰφικλος καὶ Μελάμπους, Λαογραφία ΙΕ', 1953, 44 - 49.

3. Hampe, ἔ.δ., 53 - 54.

4. Minos, IV, 1955, 14 - 16.

5. Ἐπαναλαμβάνω τὰς κυρίας γραμμὰς λόγφ ἐκφρασθεισῶν ἀντιρρήσεων (γραπτῶς). Ὡς πρὸς τὸ κου-δο-νι-ja εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι τοπωνύμιον, ἀλλὰ παραγόμε-

φείς να ἐδιδάχθησαν ἀκολούθως τὰ μυστήρια τῆς γραφῆς διὰ πρώτην φοράν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς φυλῆς των. Τοῦτο ἄλλως εἶναι δευτερευούσης σημασίας ζήτημα. Τὸ πρωτεύον εἶναι, ὅτι παρὰ τὰς ἀλλαγὰς καὶ προσθήκας νέων γραμμάτων εἰς τὴν Μινωικὴν γραφὴν Α, ἵνα προσαρμοσθῇ καλύτερον πρὸς τοὺς φθόγγους τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, παρέμεινεν ἡ νέα γραφὴ Β κατ' ἐξοχὴν ἀκατάλληλος διὰ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Πᾶσα σχεδὸν λέξις δύναται νὰ ἀναγνωσθῇ κατὰ δύο, τρεῖς καὶ τέσσαρας τρόπους. Παράδειγμα ἔστω ἡ πινακὶς 641 Πύλου. Τὸ σχετικὸν ἰδεόγραμμα παρέχει κυλινδρικὸν ἀγγεῖον μετὰ τριῶν ποδῶν, ἥτοι τρίποδα (οἱ Ἕλληνες ἀρχαιολόγοι ὀνομάζομεν συνήθως χυτρίποδας τὰ ἀγγεῖα ταῦτα). Ἔπεται τὸ ἀριθμητικὸν σημεῖον «δύο». Ἡ σχετικὴ φράσις ἀναγινώσκεται : τι-ρι-πο-δε α-κε-ου κε-ρε-σι-jo βε-κε. Οἱ Ventris - Chadwick ἀνέγνωσαν : Τρίποδε (δουκός, εἶναι ἡ μόνη ἀσφαλὴς λέξις) Αἰγεὺς Κρήσιος Φέχει ¹. Ὁ Palmer ἀναγινώσκει ΚρησιοΦεργῆς, ὁ δὲ Mühlestein, ἐπιτυχέστερον πάντων ἴσως, προτείνει Κρήσιος (Αἰολικὸν πατρωνυμικὸν) Φέργει ἢ Φέργε (= ἐποίει) ². Δυνάμεθα ἐπὶ πλέον, θεωρητικῶς τοῦλάχιστον, νὰ ἀναγνώσωμεν Κερήσιος, ἐφόσον τοπωνύμιον Κερησσός εἶναι γνωστὸν (ἐν Βοιωτίᾳ).

Ὑπὸ τοιοῦτους ὅρους ἡ Μυκηναϊκὴ γραφὴ εἶναι τελείως ἀκατάλληλος

νον ἐκ τοῦ ὁμώνυμου φυτοῦ, κατὰ τὰ ἐκεῖ ἐκτεθέντα. Ἀνάλογον Πυλιακὸν εἶναι τὸ κου-πα-ρι-σι-ja ὅπερ σημαίνει ἢ τὸ ξύλον ἢ τὴν ὁμώνυμον πόλιν, εἴτε τὴν σημερινὴν Τριφυλιακὴν, εἴτε τὴν Μεσσηνιακὴν Κυπαρισσίαν (Στράβ. 359). Τοπωνύμια δὲ ἐκ φυτῶν εἶναι κοινὸς τόπος ἐν τῇ ἀρχαίᾳ καὶ τῇ σημερινῇ Ἑλληνικῇ (Πτελέα - Πτελεόν, Ἀχάρνα - Ἀχαρναί, Πρασιαί, Ραμνοῦς, Ἀναγυροῦς κλπ.). Ἡ Κυδωνία τῆς Δυτ. Κρήτης εἶναι παράγωγον ἐκ τῶν Κυδῶνων, οἵτινες κατὰ τὴν Ὀδύσειαν κατέκχουν Ἰαρθάνου ἀμφὶ ρέεθρα (γ 292, πβ. τ. 176). Κατὰ Fick (Hattiden u. Danubier in Griechenland 36 - 37) οἱ Κύδωνες ἀνῆκον εἰς τὴν Φρυγο - Ἰλλυρο - Θρακικὴν οἰκογένειαν καὶ τὴν κάθοδον των μέχρι Δυτ. Κρήτης προδίδουσιν ὀνόματα ἐν Δυτ. Πελοποννήσῳ ὡς Ἰάρθανος ποταμὸς καὶ ἱερὸν Ἀθηνᾶς Κυδωνίας παρὰ τὴν Ὀλυμπίαν. Κατῆλθε προφανῶς καὶ ὁ λαὸς οὗτος κατὰ τὴν ἀναταραχὴν, ἣτις ἐπέφερε καὶ τὸ τέλος τοῦ Μυκ. πολιτισμοῦ. Βίστονες - Βιστονία ἢ Μύγδων - Μυγδονία, ἐν τῇ περιοχῇ των αὐτῶν φυλῶν, πιστεύω ὅτι κυροῦσι τὴν καταγωγὴν των. Εἶναι δύσκολον νὰ φαντασθῶμεν, ὅτι ὑπῆρχον ἤδη ἐγκατεστημένοι ἐν Κρήτῃ κατὰ τὸν 15ον π.Χ. αἰῶνα. Τὴν Κυδωνίαν «ἐκτίσαν» καθ' Ἡρόδοτον οἱ ἐκ Σάμου φυγάδες ἐπὶ Πολυκράτους, ἐπομένως μετὰ τὸ 550. Ὑπύχισα νὰ ἀνεύρω ὁ ἴδιος περιέργον μελαμβαφῇ κεραμεϊκὴν ὑπὸ τὰς ἐπιχρῶσεις ἐνετικῶν ποταμῶν, παρὰ τὸ γυμναστήριον Χανίων. Πιστεύω ὅτι ἀνήκει εἰς τοὺς κτίστας τοὺτους. Ἀφ' ἐτέρου εἰς ἀπόστασιν 500 μ. περίπου (πλατεῖα Διοικητηρίου) ἐσημειώθησαν θαλαμῶτοί τάφοι τῆς ἐσχάτης Μινωικῆς περιόδου (1200 - 1250 π.Χ.). Ἐπομένως ὑπῆρχε τότε καὶ συνοικισμός, ἀλλὰ καὶ ἂν ἐκαλεῖτο ἤδη Κυδωνία, εἶναι δύσκολον νὰ μεταθέσωμεν τὸ ἐπώνυμον δύο περίπου αἰῶνας πρὸς τὰ ὅπισθον, ὅποτε εἶναι ἄρκως προβληματικὴ ἡ ἐν Κρήτῃ παρουσία τῶν Κυδῶνων.

1. Ἴσως σέ-κε θὰ ἔπρεπεν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει νὰ ἀναμένωμεν, διότι τὸ σ ἐνυπάρχει εἰς τὴν ρίζαν τοῦ ρ. ἔχω.

2. Hampe, ἔ.δ., 35.

πρὸς γραφὴν ἄλλου τινὸς κειμένον, πλὴν τῶν στερεοτύπων βραχειῶν ἀναγραφῶν στενοῦ περιεχομένου. Οἱ γραφεῖς, ἐξωκειωμένοι πρὸς τὰ πράγματα ταῦτα, ἠδύναντο νὰ ἀναγνώσωσι τὴν γραφὴν των ὁπωσοῦν ἀσφαλῶς. Αἱ ὑπηρεσίαι αὐτῆς παρέμεινον μόνον ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων καὶ τοῦ στενοῦ πλαισίου βραχειῶν σημειώσεων, κυρίως καταλόγων ἐμψύχων καὶ ἀψύχων περιουσιακῶν στοιχείων. Διὰ τοῦτο ἐξηφανίσθη πλήρως, χωρὶς οὐδ' ἡ ἀνάμνησις αὐτῆς νὰ διατηρηθῇ. Ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει, ὅτι κατὰ τὴν γνώμην του γράμματα δὲν ἦσαν γνωστὰ εἰς τοὺς Ἑλληνας πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Φοινικικοῦ ἀλφαβήτου ¹.

Ματαίως θὰ ἐρευνήσῃ τις, μήπως ἀνέυρῃ τὴν ἡγῶν τοῦλάχιστον τῆς παρουσίας εἰδικῆς γραφῆς. Πᾶσα μαρτυρία εἶναι ἢ προφανὴς ἀναχρονισμὸς (πολλάκις ὀφειλόμενος εἰς τοὺς Τραγικοὺς) ἢ φέρει τὴν σφραγίδα μεταγενεστέρου μύθου καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει οὐδέποτε ἀνάγεται ρητῶς εἰς τὴν Κρητομυκηναϊκὴν γραφὴν. Ἐκτὸς τῆς σειρᾶς θὰ ἀφήσωμεν τὴν παλαιότατην κατὰ σειράν μαρτυρίαν, ἥτοι τὸ περίφημον μοναδικὸν χωρίον τῆς Ἰλιάδος (Ζ 168-169), ἐνθα ὁ λόγος εἶναι περὶ Βελλεροφῶντος. Αἱ ἀπίθανοι καὶ ἀφύσικοι ἐκφράσεις περὶ τῆς γραφῆς, ὅτι ἦσαν σήματα πολλά, τὰ ὅποια ἦσαν συγχρόνως λυγρὰ καὶ θυμοφθόρα, προεκάλεσεν ἀτελευτήτους συζητήσεις χωρὶς οὐσιαστικὸν ἀποτέλεσμα. Ὁ Πίναξ πτυκτὸς ἴσως νὰ εἶναι πραγματικὸν στοιχεῖον, ἴσως ὅμως νὰ εἶναι καὶ ἀναχρονισμὸς. Αἱ ὑπόλοιποι ἐκφράσεις μαρτυροῦν ἀπλῶς, ὅτι καὶ ὁ ποιητὴς καὶ οἱ ἀκροαταὶ του εἶχον τόσον μικρὰν ἰδέαν τῆς γραφῆς, ὥστε πιθανῶς ἐφαντάζοντο τὰ γράμματα ὅχι ὡς ὄργανα τῆς σκέψεως, ἀλλ' ὡς σημεῖα ἔχοντα αὐτοτελὴ μαγικὴν δύναμιν, ἐν προκειμένῳ κακοποιόν. Οὕτως ἐφαντάζοντο καὶ κατὰ τὸ σκότος τοῦ Μεσαίωνος τὰς ρούνας. Πολλοὶ ἐθεώρησαν διὰ τοῦτο, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ προσυμπεφωνημένων σημείων, οὐχὶ πραγματικῶν γραμμάτων. Πάντως ἡ ἀπήχσις γραφῆς μοῦ φαίνεται βεβαία. Ὁλόκληρος ἡ Ἀνατολὴ ἄλλως ἔγραφε τότε.

Ἡ ἐπομένη κατὰ σειράν ἀρχαιότητος μαρτυρία ἀποδίδεται εἰς τὸν Ἡσίοδον ². Παρθένος τῆς Πηδάσου, ἐρασθεῖσα τοῦ Ἀχιλλέως, ἐπέγραψεν ἐπὶ μήλου ριφθέντος εἰς τὸ μέσον τῶν Ἀχαιῶν, νὰ μὴ λύσωσι τὴν πολιορκίαν, διότι οἱ Πηδασεῖς διψῶσι κακῶς. Ἀνέκδοτον ἄπολυν, μὲ πάριον τὸ Μῆλον τῆς Ἐριδος. Καὶ εἰς ποίαν γλῶσσαν καὶ γραφὴν ἔγραψεν ἡ κόρη τῆς Πηδάσου; Τὰ σχόλια τοῦ Ἀριστοφάνους (Ὅρν. 212) ἀναφέρουσιν, ὅτι ἡ Φιλομήλα ἐδῆλωσε τὴν ὕβριν τοῦ Τηρέως «ὕφαίνουσα διὰ γραμμάτων». Ἡ Φαίδρα, προτοῦ ἀπαγχονισθῇ, γράφει δελτίον διὰ νὰ συκοφαντήσῃ τὸν Ἰππόλυτον ³. Ὁ Πλίνιος ἀναφέρει περὶ ναοῦ ἐν Λυκίᾳ, ἐνθα ἐφυλάσσετο ἐπιστολὴ

1. Ἡροδ. 5, 58.

2. Ἀπ. 85 (Rzach).

3. Εὐρ. Ἰππ. 856 ἐξ., πβ. Πλουτ. Ἡθ. 314 α-β «ἐπιστολὰς ἐχάραξε».

ἐπὶ παπύρου γραφεῖσα ὑπὸ Σαρπηδόνης, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Μίνως¹. Τὸ ἱστορικῶς ἀξιολοπιότερον ἐπεισόδιον εἶναι τὸ τῆς εὐρέσεως χαλκοῦ ἐνεπιγράφου πίνακος ἐντὸς τοῦ τάφου τῆς Ἀλκμήνης ἐν Ἀλιάτρῳ, περὶ οὗ κατωτέρω.

Ἡ συλλαβικὴ γραφὴ εἶναι κατάλληλος, μόνον ὅταν αἱ γλῶσσαι ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἀπλᾶς συλλαβᾶς. Χιροσίμα καὶ Ναγασάκι ἢ τομάτο, ποτάτο, τοβάκο δύνανται ἀκωλύτως νὰ γραφῶσι καὶ μάλιστα πλεονεκτικῶς, διότι ἀπαιτοῦνται εἰς συλλαβογράμματα τὸ ἥμισυ μόνον τῶν φθογγικῶν γραμμάτων. Εἰς γλώσσας ὅμως ὡς ἡ Ἑλληνικὴ, ἐνθα δύο καὶ τρία σύμφωνα συμπλέκονται, πολὺ καταλλήλοτερον ἦτο τὸ Σημιτικὸν ἀλφάβητον. Οἱ Ἕλληνες διὰ τοῦτο «μόλις ἐγνώρισαν τὴν Φοινικικὴν γραφὴν, ἀναγνωρίσαντες τὰ ὑπερμεγέθη πλεονεκτήματα τῆς ἀλφαβητικῆς γραφῆς ἐναντι τῆς συλλαβικῆς, τὴν παρέλαβον εὐχαρίστως καὶ τὴν ἐξέμαθον. Μόνον ἡ ἀπόμερος θέσις τῆς Κύπρου ἐξηγεῖ τὸ γεγονός, ὅτι ἐπὶ τῆς ἐσχατιᾶς ταύτης τοῦ Ἑλληνισμοῦ διετηρήθη στερεῶς ἡ ἀρχαία γραφὴ, μέχρις ὅτου ἐπετελέσθη καὶ ἐκεῖ τὸ βῆμα, τὸ ὁποῖον οἱ πρόγονοι ἤδη πρὸ αἰῶνων εἶχον ἐπιτελέσει»².

Τὸ ἐπόμενον ἐρώτημα εἶναι : Πότε εἰσῆχθη ἡ Φοινικικὴ γραφὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα ; Ἡ κοινὴ γνώμη τῆς ἐπιστήμης ὁμιλεῖ περὶ τοῦ 9ου ἢ 8ου αἰῶνος. Οἱ εἰδικώτεροι διετύπωσαν τὴν ὑπόθεσιν 11ου ἢ 10ου αἰῶνος, ὃ δὲ Klaffenbach πιστεύει μᾶλλον εἰς τὸν 10ον (ἐ.ἀ.). Ἐν τούτοις τὸ συμπέρασμα τοῦτο εὐρίσκεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν παράδοσιν, ἥτις πολλάκις μέχρι σήμερον ἀπεδείχθη, ὅτι ἔχει δίκαιον. Ἡ παράδοσις δὲ λέγει, ὅτι τὸ «Φοινικικὸν» ἀλφάβητον εἰσῆγαγεν ἐν πλήρει Μυκηναϊκῇ ἐποχῇ ὁ Κάδμος εἰς τὰς Θήβας. Τὰ γράμματα διὰ τοῦτο καλεῖ Καδμήια ἢ Φοινικῆια ὁ Ἡρόδοτος³. Ἡ λέξις αὕτη, ἥδη παρ' Ἡροδότῳ, δὲν ἔχει ἐπιθετικὴν σημασίαν, ἀλλ' εἶναι οὐσιαστικόν, τοῦλάχιστον μεταξὺ τῶν Ἰώνων. Φοινικῆια σημαίνει γράμματα, ὡς δεικνύει ἡ ἐκ Τέω ἐπιγραφὴ, ἥτις ὀρίζει ποιήνῃ διὰ πάντα καταστρέφοντα τὰ γράμματα τῆς στήλης (φοινικῆια ἐκκόψει).

Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀνατρέξωμεν εἰς παλαιότερας ἐργασίας, ἵνα ὑπενθυμίσωμεν πόσον ἐνωρὶς Φοινικικὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα εἰσέδυσαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀπαντῶντα ἤδη παρ' Ὀμήρῳ⁴. Αἱ σημεριναὶ ἀνακαλύψεις παρέχουσι νέα στοιχεῖα καὶ συγχρόνως ἐρμηνεύουσι τὸ πρᾶγμα : Εἰς τὴν πόλιν Οὐγγαριτ (Ρὰς Σάμρα) τῆς Συρίας ὑπῆρχε σωστὴ Μυκηναϊκὴ παροικία ἥδη κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα καὶ ἀσφαλῶς δὲν ἦτο ἡ μόνη. Πρὸ παντὸς ὅμως μία

1. Ὁρα H. Bossert, Die erfingung der Buchdruckerkunst, σ. 21 (II Türk. Geschichtskongress, Istanbul 1937).

2. G. Klaffenbach, Schriftprobleme des Ägäis, F. u. Fo 24, 1948, 195.

3. Ἡροδ. 5, 58.

4. Ὁρα V. Bérard, Les Phéniciens et l'Odyssée 1, 27 ἐνθα καὶ περαιτέρω βιβλιογραφία.

πινακίς ἐκ Μυκηνηῶν, ἀναφέρουσα ἡδύσματα καὶ ἀρωματικά βότανα, περιέχει καὶ λέξεις γνωστὰς ὡς Σημιτικὰς (σήσαμον, κρόκος κλπ.). Ὁρθῶς δὲ Chadwick τονίζει, ὅτι ἡ κοινὴ ἀποψις, καθ' ἣν ἡ «Φοινικικὴ ἐπιρροή» ἐν Ἑλλάδι ὑπῆρξε μεγίστη κατὰ τὸν 9ον-8ον αἰῶνα... πρέπει νῦν νὰ ἀναθεωρηθῇ ὑπὸ τὸ φῶς τῶν νέων στοιχείων ἐκ τοῦ 13ου αἰῶνος¹.

Ταῦτα πάντα ἐπιτρέπουσιν εἰς ἡμᾶς, ὅπως θεωρήσωμεν αὐθεντικὴν τὴν παράδοσιν περὶ εἰσαγωγῆς τοῦ Σημιτικοῦ ἀλφαβήτου εἰς τὴν Μυκηναϊκὴν Ἑλλάδα. Ἡ παράδοσις αὕτη ἐντοπίζει τὸ γεγονός εἰς τὰς Θήβας. Ἀπὸ δὲ τὸ ἀνάκτορον, τὸ ὁποῖον ὁ ἀνακαλύψας καθ. Κεραμόπουλλος ὠνόμασεν ἀκριβῶς Κάδμειον κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Πανσανίου, συνέπεσε νὰ ἔχωμεν δείγματα τῆς ἄλλης γραφῆς, τῆς μὴ Καδμείας, ἀλλὰ Μινῶας, αἱ ἀνακαλύψει ὁμως ἀγαπᾶσι νὰ μεταβάλλωσι τὰ πράγματα ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν.

Ἐν Θήβαις ἡ παράδοσις περὶ Καδμήϊων γραμμάτων ἦτο τόσον ἰσχυρά, ὥστε ὑπερμεσουόντος τοῦ 5ου αἰῶνος ἐπέδειξαν εἰς τὸν Ἡρόδοτον δείγματα αὐτῆς : Τρεῖς ἐπιγραφὰς ἐπὶ ἰσολίθων τριπόδων ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἴσμηνηος Ἀπόλλωνος. Σήμερον θεωροῦνται αὗται κλασσικὰ δείγματα κιβδηλείας, διότι καὶ φραστικῶς καὶ ἄλλως, λέγουσιν οἱ εἰδικοί, δὲν δύνανται νὰ ἀνέλθωσι πέρα τοῦ 7ου αἰῶνος. Ὁ ἀγαθὸς Πατὴρ τὰ ἐξέλαβεν ὡς γνήσια καὶ ἀδιστάκτως τὰ ἀποδίδει εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Λαῖου καὶ τοῦ Οἰδίποδος².

Ἡ Μυκηναϊκὴ παράδοσις ὡς πρὸς τὸ Φοινικικὸν ἀλφάβητον δὲν εἶναι μεμονωμένη : Μεγάλων σοφῶν καὶ λογίων βασιλέων τῆς ἡρωικῆς ταύτης ἐποχῆς δὲν ἔχομεν ἐξέχοντα παραδείγματα. Ἦσαν ἀγράμματοι πολεμισταί, ὡς ἐτόνισα εἰς προηγούμενον ἄρθρον μου καὶ ὡς ὑπάρχουν καὶ ἐξ ἄλλων ἱστορικῶν περιόδων παραδείγματα. Τὰ γράμματα καὶ τὴν γραφὴν ἐθεώρουν βανασουργίαν ἐπαφιέμενην εἰς τοὺς γραφεῖς τῶν ἀνακτόρων των. Αἱ λόγια μορφαὶ τῆς θρησκείας, τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ποιήσεως δὲν ἦσαν βασιλεῖς. Σπανίως ἀκούομεν περὶ σοφοῦ βασιλέως (Αἰακός, Πιτθεύς), ὅπερ δὲν σημαίνει ἀναγκαστικῶς ἀνθρώπου τῶν γραμμάτων. Μία λοιπὸν τῶν σπανίων

1. Manchester Guardian, ἔ.ά.

2. Τὸ ζήτημα τοῦτο θὰ ἤξιζε νὰ ἐρευνηθῇ λεπτομερέστερον. Ἀτομικῶς πιστεύω, ὅτι τὰ ἐπιγράμματα ἐνεκολάφθησαν βεβαίως ἐκ τῶν ὑστέρων. Ἀλλὰ διὰ τίνα λόγον; Ὁ ἐνθυμούμενος τὸ ἐπεισόδιον τῶν ἀνακαλύψεων ἐντὸς τοῦ τάφου τῆς Ἀλκμήνης (δρα κατωτέρω) θὰ εὗρε λογικὴν τὴν ἐξήγησιν, ὅτι οἱ τριπόδες ἦσαν πράγματι Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, εὐρεθέντες τυχαίως, καὶ τὰ ἐπιγράμματα ἐχαράχθησαν κατόπιν μαντείας ἢ ἄλλου λόγου, ὅστις μᾶς διαφεύγει. Πραγματικὸν δηλαδὴ σέβας πρὸς τὴν παράδοσιν, οὐχὶ συνειδητὴ πρόθεσις ἀπάτης. Εἶναι τολμηρὸν νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἐχρησιμοποίησαν καὶ «φοινικίᾳ» γράμματα, ἅτινα κατὰ τὴν τρόπον διετηροῦντο μέχρι τότε ἐν Θήβαις, ὄντως ἀπὸ τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς; Ἴσως ἔχομεν μίαν παλαιογραφικὴν ἔνδειξιν εἰς τὸ πρῶτον ἐπίγραμμα, ὅπερ θεωρεῖται ἐφθαρμένον. Περὶ ταύτης θὰ προσπαθῶ νὰ ἐπανεῖλω ἀλλαχοῦ. Περὶ τῶν ἐπιγραμμάτων τούτων δρᾷ Ε. Hicks - G. Hill, A Manual of Greek Inscriptions², σ. 2.

ἐξαιρέσεων ἦτο ὁ Παλαμήδης, ὅστις πλὴν παιγνίων καὶ ἄλλων δεξιότητων του, φέρεται τελειοποιήσας καὶ τὸ ἀλφάβητον τοῦ Κάδμου διὰ προσθήκης τεσσάρων γραμμάτων. Γνωρίζομεν δ' ἐκ τῶν κατόπιν τοπικῶν ἀλφαβήτων, ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν γραμμάτων ἦτο ἄνισος κατὰ τόπους καὶ τι πλέον : Τινὰ γράμματα εἶχον διάφορον μορφήν καὶ πρὸ παντὸς διαφορον φθόγγον εἰς ἕκαστον ἀλφάβητον.

Γνωρίζομεν νῦν, ὅτι καὶ εἰς τὸ Μινωικὸν ἀλφάβητον προστετέθησαν πολλὰ σημεῖα καὶ ἐκ τοῦ Α ἀνεπτύχθη τὸ Β, ἵνα προσαρμοσθῇ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἐν ὑποθέσωμεν τὰ αὐτὰ φαινόμενα καὶ ἐδῶ, πρέπει νὰ περιμένωμεν 1) ὅτι τινὰ σημεῖα εἶναι ἴδια τοῦ ἀλφαβήτου τῆς Πύλου ἢ τῆς Κνωσοῦ ἢ τῶν Θηβῶν καὶ 2) ὅτι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ σημεῖον πιθανῶς ἔχει διάφορον φθογγικὴν ἀξίαν κατὰ τόπους. Ἐν τοῦτο ἀληθεύῃ, ἴσως θὰ εὐκολύνῃ τὴν καλυτέραν ἀποκρυπτογράφησιν τῆς γραφῆς Β, ἥτις πρὸς τὸ παρὸν ὀμιλεῖ λίαν ἀνεπαρκῶς.

Περαιτέρω ἔνδειξις, ὅτι ἡ Σημιτικὴ γραφὴ εἰσῆχθη ἐν Μυκηναϊκοῖς χρόνοις εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι συνεδέθη πρὸς τὰς μνημονευθείσας μυθικὰς προσωπικότητας τῶν γραμμάτων, καλουμένην εἰδικώτερον Πελασγική. Συνδέεται καὶ πάλιν ἡ πρὸς τὰς Θήβας ἢ καὶ πρὸς τὰς Βορειοτέρας ἐπαρχίας τῆς Θεσσαλίας, διότι αὕτη ἦτο ἡ κοιτὶς τῶν Πελασγῶν. Ἡ Θεσσαλία δὲ δὲν ὠμίλησεν ἀκόμη, διότι οὐδὲν ἀνάκτορον εἰσέτι ἀνεκαλύφθη ἐκεῖ.

Αἱ πηγαὶ μας ἐδῶ εἶναι μεταγενέστεραι, ἐνός τινος Διονυσίου, δν ἀναφέρει ὁ Διόδωρος¹ : Ὁ Κάδμος, κομίσας τὰ γράμματα, προσήρμωσε πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἔταξε θέσιν καὶ ὄνομα εἰς ἕκαστον. Ταῦτα ἀκολουθῶς ἐχρησιμοποίησαν οἱ Πελασγοί, ἐξ οὗ καὶ ἡ προσωπωνμία Πελασγικὴ γραφή. Ταύτην μετεχειρίσθησαν ὁ Ὅρφεύς, ὁ Λίνος, ὅστις συνέταξε «Πελασγικοῖς γράμμασι τὰς τοῦ πρώτου Διονύσου πράξεις καὶ τὰς ἄλλας μυθολογίας... ἐν τοῖς ὑπομήμασιν». Ὁ Θυμώτης, συνομήλικος τοῦ Ὁρφέως, ὅστις καὶ οὗτος ἐπραγματεύθη περὶ Διονύσου, συντάξας «τὴν Φρυγίαν ὀνομαζομένην ποίησιν, ἀρχαῖοις τῇ τε διαλέκτῳ καὶ τοῖς γράμμασιν». Τέλος ὁ Πρωναπίδης, διδάσκαλος τοῦ Ὀμήρου, ὅστις ὑπῆρξεν εὐφυὲς μελοποιός.

Παρὰ τοῦ Πλουτάρχου μανθάνομεν περαιτέρω, ὅτι καὶ Ἡρακλῆς ὁ Ἀμφιτρούωνος ἐδιδάχθη τὰ γράμματα «τῆς ἐπὶ Πρωτεῖ βασιλεύοντι γραμματικῆς». Ἐπειδὴ δὲ γνωρίζομεν ὅτι διδάσκαλός του ἦτο ὁ Λίνος, προτοῦ ἐξαποσταλῆ εἰς τὸν ἄλλον κόσμον μὲν ἐν πλῆγμα τῆς κιθάρας ὑπὸ τοῦ ἀγρίου μαθητοῦ, ἔπεται ὅτι τὰ γράμματα ταῦτα ἦσαν τὰ Πελασγικά².

Τὰ ἀνωτέρω ἐρμηνεύουσι συγχρόνως, διατὶ δὲν εὐρέθησαν τοιαῦτα γράμματα καὶ οὐτε ἴσως θὰ εὐρεθῶσιν. Ἐδῶ δὲν πρόκειται περὶ τῶν λιτῶν ἀνα-

1. Διοδ. 3, 67.

2. Πλουτ. Ἡθ. 577c καὶ ἐξ. (Περὶ τοῦ Σωκράτους δαιμονίου).

γραφῶν τῆς γραφῆς Β, ὡς ἡ συντεχνία τῶν ἀνακτορικῶν γραφέων ἐχάρασσαν ἐπὶ πηλίνων πινακίδων. Πρόκειται περὶ ἐκτεταμένων κειμένων, τὰ ὁποῖα ἐγράφοντο ἐπὶ φθαρτοῦ ὕλικου. Ἴσως ἐξαιρετικὴ ἀνασκαφικὴ τύχη μᾶς παράσχη κάποτε χαλκὴν τινα πλάκα, ὡς ἐκείνην ἦν περιγράφει ὁ Πλούταρχος ἐν τῇ περὶ τοῦ Σωκράτους δαιμονίου πραγματείᾳ του. Ἀξίζει νὰ ἀναφέρωμεν λεπτομερέστερον τὸ περιστατικὸν τοῦτο, διότι φέρει πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ ἱστορικοῦ γεγονότος.

Καθ' ἣν ἐποχὴν διέτριβεν ὁ Ἀγησίλαος ἐν Ἀλιάρτῳ (ἐπομένως τῷ 378 π.Χ.) ἠνοίχθη τάφος, ὅστις ἐθεωρεῖτο τῆς Ἀλκμήνης. Ἐντὸς αὐτοῦ εὗρεθῆ ψέλιον χαλκοῦν, δύο κεραμεῖ ἀμφορεῖς πλήρεις σκληροῦ χρώματος καὶ χαλκοῦς πίναξ «ἐχὼν γράμματα πολλὰ θαυμαστὰ ὡς παμπάλαια», ἅτινα ἐφάνησαν μόλις κατεπλύθη ὁ χαλκός. Οὐδεὶς ἀρχαιολόγος θέλει αἰσθανθῇ ἀμφιβολίαν, ὅτι πρόκειται περὶ περιγραφῆς πραγματικῆς. Ὁ τύπος τῶν γραμμάτων ἦτο «ἰδιός τις καὶ βαρβαρικός, ἐμπερέστατος Αἰγυπτίοις». Πρέπει νὰ φαντασθῶμεν, ὅτι νοοῦνται ἡ ἱερατικὴ ἢ ἡ δημοτικὴ γραφὴ τῶν Αἰγυπτίων, ἐπομένως ὑπάρχει ἐξωτερικὴ ὁμοιότης πρὸς τὰ πρῶιμα Σημιτικὰ γράμματα. Ἄν ἐπρόκειτο περὶ ἱερογλυφικῆς γραφῆς, ἡ ἐκφρασις τοῦ συγγραφέως θὰ ἦτο ἄλλη (ἱερὰ γράμματα). Συγχρόνως θὰ ἐπρόκειτο περὶ ἄκρας ἀπιθάνου, μᾶλλον ἀδυνάτου πράγματος, διότι τὸ μόνον παράλληλον θὰ ἦτο ἡ χρονικῶς καὶ τοπικῶς λίαν ἀπέχουσα γραφὴ τοῦ δίσκου τῆς Φαιστοῦ.

Ὁ χαλκοῦς πίναξ ἀπεστάλη εἰς Αἴγυπτον, ὅπου ὁ ἱερεὺς Χόνουφρις, ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἀναλεξάμενος βιβλίων τῶν παλαιῶν παντοδαποῦς χαρακτῆρας, κατώρθωσε νὰ ἀναγνώσῃ ἢ ἀκριβέστερον νὰ κατανοήσῃ ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὸ κείμενον. Λογικὸν εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι θὰ κατέληξεν εἰς τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο ἂν εἶχε πρὸ αὐτοῦ Σημιτικὰ γράμματα καὶ οὐχὶ Μυκηναϊκά. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀναγνώσεως δὲν φαίνεται φανταστικόν. Εἶναι ἐκπληκτικῶς Ἡσιόδειος ποίησις, διδακτικὴ καὶ εὐσεβής : Παραίνεις τοῦ Θεοῦ περὶ σχολῆς καὶ εἰρήνης, θεραπεία τῶν Μουσῶν, ἀποφυγὴ τῆς βίας τῶν ὄπλων καὶ λύσις τῶν διαφορῶν διὰ τῶν λόγων τοῦ δικαίου.

Τὸ μόνον ἀκατάληπτον σημεῖον, εἶναι ὅτι ὁ πίναξ εἶχε συνταχθῇ εἰς τὴν ἐπὶ Πρωτεύως βασιλείῳ γραμματικὴν, διότι τοιοῦτον βασιλεῖα ἀγνοοῦμεν. Ὁ ἐνθυμούμενος τὸν συμφωνικὸν χαρακτῆρα τῶν Σημιτικῶν ἀλφαβήτων καὶ τὴν ἀτελὴ εἰσέτι προσαρμογὴν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, θὰ ἠδύνατο νὰ σκεφθῇ μήπως ἐγένετο ἡ παρανάγνωσις Πρωτεύς ἀντὶ Προῖτος. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ εἴχομεν τὸν αὐτὸν βασιλεῖα, ὅστις καὶ παρ' Ὀμήρῳ ἀναφέρεται εἰς τὸ μοναδικὸν χωρίον, ὅπερ ὁμιλεῖ περὶ γραφῆς.

Τὴν ἀνωτέρω περιπλάνησιν διὰ μέσου τῶν μύθων δὲν θὰ ἐπεθύμουν νὰ νομισθῶ ἐκλαμβάνων ὡς ἱστορίαν. Ἡθέλησα ἀπλῶς νὰ δείξω, ὅτι σειρὰ ὅλη μυθικῶν παραδόσεων, ἔχουσα ἀλληλουχίαν καὶ καλῶς ἐναρμονιζομένη πρὸς τὰς νεωτέρας ἀνακαλύψεις, πρέπει νὰ πηγάζῃ ἀπὸ πυρῆνος ἱστορικῆς πρα-

γματικότητος. Θεωρῶ ἄκρως πιθανόν, ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ τῆς Ἑλλάδος παρέλαβον δύο γραφὰς ὁμοῦ : Οἱ Νοτιώτεροι τὴν τῆς Κρήτης, ἀκατάλληλον διὰ τὴν γλῶσσαν των καὶ περιορισθεῖσαν μόνον ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων πρὸς βραχεῖας διοικητικὰς ἀναγραφάς. Διὰ τοῦτο ἡ γραφὴ ἐκείνη ἐξηφανίσθη, χωρὶς νὰ ἀφήσῃ ἀνάμνησιν.

Οἱ Βορειότεροι Ἀχαιοὶ παρέλαβον, ἴσως κατὰ τι ὑστερώτερον, τὸ Σημιτικὸν ἀλφάβητον, πολὺ καταλληλότερον διὰ τὴν γλῶσσαν των. Ὅς ἔδραν τῆς γραφῆς ταύτης ἡ παράδοσις θέλει τὰς Θήβας, ἐνθα καὶ ἡ γραφὴ Β εἶχε φθάσει ἐκ Κρήτης. Μεγαλύτερα κείμενα, καὶ δὴ τὰ λογοτεχνικά, ἐγράφοντο εἰς τὴν Καδμήιον γραφὴν, ἴσως καὶ μόνην ταύτην, καταλλήλως βελτιωθεῖσαν. Προσετέθησαν δηλαδὴ καὶ φωνήεντα, δημιουργηθέντος οὕτω τοῦ πρώτου πραγματικοῦ ἀλφαβήτου. Ἦτο καὶ τοῦτο δημιούργημα τοῦ Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ, ὥς ἀποδεικνύεται ὅτι ἦτο καὶ τὸ Πάνθενον καὶ τὰ ἥρωικὰ ὀνόματα, τὰ ὅπλα, ἡ ἐμπορικὴ καὶ ἀποικιακὴ δραστηριότης τῶν κατόπιν Ἑλλήνων.

Ἀπὸ ἀρκετῶν ἥδη ἐτῶν ἐνεποίησε ζωηράν ἐντύπωσιν εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον ἡ ἐργασία τοῦ Burg, ὅτι ὁ ξηρὸς καὶ περιγραφικὸς Νεῶν Κατάλογος εἶναι ἔργον οὐχὶ τοῦ 7ου αἰῶνος, ἀλλὰ γνησίας Μυκηναϊκῆς παραδόσεως. Ἀνάλογοι κατάλογοι πλοίων ἐγνώσθησαν ἐξ Ἀνατολῆς, αἱ δὲ Μυκηναϊκαὶ πινακίδες περιέχουν ἐν σπέρματι ὁμοίας ἀπαριθμήσεις. Σήμερον εἶναι πολλὰ αἱ φωναὶ, αἱ ὁποῖαι πλειοδοτοῦσιν εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ Burg¹. Τὰ πλοῖα τῶν Ἀχαιῶν συνηθροίσθησαν ἐν Αὐλίδι. Ἀπὸ πολλοῦ ἐτονίσθη ὁ διδακτικὸς χαρακτὴρ τοῦ Καταλόγου. Εἶναι ἐγχειρίδιον Μυκηναϊκῆς γεωγραφίας. Ἡ διδακτικὴ ποίησις εἶναι ἐπομένως γηγενὲς Βοιωτικὸν προϊόν, μὲ πρῶτον ἀπτόν ἔργον τοὺς Καταλόγους τοῦ Ἡσιόδου.

Εἰς ποίαν γραφὴν συνετάγη ὁ Νεῶν κατάλογος ἐν Αὐλίδι, αἵτινες κατεγράφοντο κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἐλεύσεώς των ; Διότι δὲν κατορθώθη νὰ εὑρεθῇ πειστικωτέρα ἐρμηνεία. Καὶ πρέπει νὰ ἦτο ὁ Νεῶν Κατάλογος τὸ μόνον δεῖγμα ; Πῶς διετηρήθησαν οἱ μακροὶ κατάλογοι τῶν γενεαλογικῶν τῶν ἀνωτάτων ἀλλὰ καὶ τῶν μεσαίων γενῶν τῆς Μυκηναϊκῆς ἀριστοκρατίας, ὧν καταλόγων ἡ ξηρότης, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀδίστακτος ἀσφάλεια ἐμποιοῦσιν ἐντύπωσιν ; Ἀρκεῖ νὰ διεξέλθῃ τις τὸν [Ἀπολλόδωρον], ἵνα πεισθῇ περὶ τούτου. Πῶς διετηρήθησαν αἱ παραδόσεις τῶν μεταναστεύσεων διαφόρων ἐξεχόντων γενῶν ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα μὲ ὀνόματα, μὲ συγγενικοὺς δεσμούς, μὲ καταμερισμὸν τῶν μελῶν ἀνὰ τὰς διαφόρους ἐπαρχίας, μὲ τὰς τύχας καὶ τὰς κηδεσίας ἐκάστου, μὲ ἀλλαγὰς θρόνων καὶ ἄλλας εἰδικὰς λεπτομερείας, ἅτινα πάντα ἀπετέλουν καὶ τὴν βάσιν τῆς χρονολογίας τῶν Ἑλλήνων ;

Δὲν ἔχομεν ἀνάγκην σήμερον νὰ βασανίζωμεν τὴν κεφαλὴν μας μὲ συν-

1. Hampe, ἔ.ἀ., 1 ἔξ.

δυνασμούς και να ανατρέξωμεν εἰς τὴν «Folk-memory» ὡς ἄλλοτε ἦτο ἡναγ-
κασμένος να πράξη ὁ Myres¹. Ἐχομεν ἤδη ἀποδείξεις ἐκ τῆς γραφῆς Β,
ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ ἦσαν εἰς θέσιν να τηρήσουν τοιοῦτους καταλόγους. Ἐχομεν
συγχρόνως καὶ τὴν παράδοσιν, ἣτις μᾶς λέγει ὅτι ἦσαν εἰς θέσιν να γράψουν
καὶ τὰς θεολογικὰς τῶν πραγματείας καὶ τὰ ἔπη τῶν. Κατεῖχον γλῶσσαν ἱκα-
νὴν πρὸς τοῦτο καὶ δύο γραφάς, ἡ δὲ παράδοσις περὶ τῆς ὠμιλήσαμεν, ἐνθυ-
μεῖται τὴν γραφὴν ἀκριβῶς ἐκείνην μόνον, τὴν ὁποίαν δὲν ἀνεύρομεν ἀκόμη,
ἀσφαλῶς διότι ἐχρησιμοποιεῖτο περισσότερον καὶ εὐρύτερον τῆς ἄλλης.

Τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι θαυμαστόν. Καὶ οἱ Αἰγύπτιοι καὶ οἱ Χετταῖοι καὶ
οἱ Σημιτικοὶ λαοὶ εἶχον δύο καὶ πλείονας γραφάς ἕκαστος. Προφανῶς οἱ
Μυκηναῖοι τοὺς ἠκολούθησαν καὶ εἰς τοῦτο, ὡς καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα. Ἡ τύχη
καὶ πρὸ παντὸς ἡ διαφορὰ τοῦ γραφικοῦ ὅλικοῦ συνετέλεσαν, ὥστε να ἀνα-
καλύψωμεν πρῶτην τὴν λησμονηθεῖσαν Μυκηναϊκὴν γραφὴν. Ἦσως ὁμως ἐν
μόνον εὔρημα θὰ εἶναι ἀρκετόν, να μᾶς ἀποδώσῃ καὶ τὴν ἐτέραν γραφὴν,
τὴν γραφὴν ἣν ἐνεθυμεῖτο ἡ παράδοσις τῶν Ἑλλήνων. Τὸ εἰς σφηνοειδῇ
γραφὴν ἀρχεῖον τῶν Χετταίων, τὸ ὁποῖον ἀνεκαλύφθη εἰς τὸ Μπαγάζ-κιον
(τὴν πόλιν Χάιτι, πρωτεύουσαν τῶν Χετταίων) ἐνθαυρύνει καὶ ἡμᾶς να ἐπι-
ζῶμεν εἰς τὴν εὐνοίαν τῆς τύχης.

ΣΠ. ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ

1. J. Myres, Who were the Greeks 301 ἐξ.